

„Ki menti meg az enyészettől a kisebbségeket?”

A humor mentális szerepéről és közösségszervező erejéről

Közismert, hogy a magyar melan-
kolikus természetű. Mindannyian foly-
ton kesergünk valamin, mintha a
rossz kedélyállapot kötelező lenne.
Nemcsak az éltebb korosztály ke-
délytelen, nemzetünk színe-virága is
ezeregy okot talál rá, hogy búnak
eressze a fejét. A nyomott hangulat az-
tán az évek folyamán komoly dep-
resszióvá mélyül, ezért van köztünk
annyi depressziós lelki beteg.

A dolog magyarázatát keresve ál-
talában „a balsorsra”, „a körülmények-
re”, az élet „nehézségeire” szoktunk
hivatkozni. Szó sincs róla. Az ember
természeténél fogva önző, azt szeret-
nénk, ha a világ körülöttünk forogna,
és a Nap csak ránk sütne. És minthogy
a dolgok a valóságban másként állnak,

a bennünk rejlő nárcizmus nehezen
viseli el ezt a „mellőzöttséget”.

Talán ez az „ösi sérelem” a bajok
egyik forrása, amely azonban önmagá-
ban véve aligha tenne kedélytelenné
bennünket, ha önbizalmunk nem len-
ne gyenge és törékeny. Márpedig
többnyire ez a helyzet.

A magyarság körében ugyanis
elég nagy tért hódított az individua-
lista szemlélet, amely a közösségi köte-
lékek fellazulásával jár együtt. Közös-
ségi kötelékek hiányában viszont sem-
mibe veszik egymást az emberek, sen-
ki sem találja a helyét, s többé-kevésbé
mindenki önértékelési problémával
küzd. Az emberek az értékesztés el-
len úgy próbálnak védekezni, hogy pa-
radox módon még inkább magukba

Klemm József, Heinermann Péter, Léphaft Pál

zárkóznak, és sokszor szinte a nevetségesség határáig komolyan veszik magukat.

Sehol a világon ennyi öntelt, sértett, magába zárkózó, felfuvalkodott ember, mint körünkben, akiknek a lelkét lépten-nyomon sérti, sebzi a világ valamivel.

Hogyan lehetne ebből a burokból kiszabadítani a nárcizmusuk által foglyul ejtett embereket? Hogyan lehetne elviselhetőbbé tenni a magunk számára a világot, és kedélyesebbé tenni valamelyest az életet?

Mindezek a kérdések annak kapcsán merültek fel bennem, hogy jóízűt derültem a Telepi Rádió műsoros estjén, pontosabban, miután ismételtelen megnéztem a budapesti Mikroszkóp

Színpadon való fellépésükről készült felvételt. Jeles humoristáink – Klemm József, Léphaft Pál és Heinermann Péter – az elmúlt tíz év során keresztbesszába bejárták a Délvidék szinte valamennyi magyar települését, míg végül a „Telepi Rádió Balkáni Millenniumi Kabaréjával” eljutottak Budapestre, „a világ legnagyobb magyar szórványtelepülésére” is.

Nem róluk szeretnék írni, bár megérdemelnék, hiszen ami az elismerést illeti közéletünkre jellemző módon a kritika felettébb szűkkeblű volt velük szemben, jóllehet kevesen foglalkoztak többet való életünkkel, mint ők. Talán éppen ezért a nagy csend, hiszen elsősorban azok részesülnek agyonhallgatásban a média részéről,

(ÓTOS András felvétele)

Ha ilyen a győzelem, milyen lehet a vereség!

(ÓTOS András felvétele)

Világ proletárjai meneküljetek!

akik a körülöttünk folyó „néma komédiát” nem tudják szó nélkül hagyni.

Engem ezúttal történetesen az a kérdés foglalkoztat, miként lehetséges, hogy azokon a dolgokon, amelyek miatt állítólag gyalázatosan rossz a közérzetünk, tulajdonképpen jóízűt lehet derülni. Miként készíthet bennünket mosolyra az, ami különben zsigeri félelemmel tölt el bennünket? Ennyire csak rálátás kérdése lenne minden? Már Freud felismerte, hogy a vicc, a tréfa milyen fontos szerepet játszik lelki egészségünk szempontjából. A humor, karikatúra úgy jeleníti meg a témát, hogy (görbe) tükröt állít eléink. A különböző arcok, jellemek, társadalmi helyzetek, politikai szituációk sajátos ábrázolása meghökkent és

szemléletváltásra készítet bennünket. Nemcsak a személy lelki egészsége szempontjából fontos ez a szempontváltás, hanem az ő szavait idézve: „lenyűgöző hatással van a társadalomra magára is”. Egy-egy vicc olykor szinte bombaként robban, fontos közérdekű eseménnyé válik, és mint a nagy tragédiák vagy győztes csaták híreit mesélik egymásnak az emberek.

Vonatkozik ez a karikatúrára is, amely valamilyen ránk jellemző, bennünk rejlő „rút dolgot” vesz célba, amit a karikaturista előtérbe próbál állítani, nyilvánvalóvá igyekszik tenni számunkra. A jó karikatúra mindig igazságos: a benne rejlő ironia célja nem a megalázás, hanem a szemünk előtt rejtett dolgok láttatása. A komi-

Ki itt a bolond?

kus szemléletmód révén lepleződünk le önmagunk és egymás előtt, miközben új viszonyba kerülünk önmagunkkal, egymással és a világgal.

Az emberek, akár tréfáról, akár karikatúráról van szó, általában nehezen viselik el, hogy mások céltablája legyenek. A cyranói gondolat jegyében: Magamat kigúnyolom, ha kell, de ha más teszi azt, nem tűröm el (Rostand). Pozitív énképünk megőrzése érdekében hiányosságainkat érthetően megpróbáljuk elzárni a külső szemlélők elől, következetesen valamilyen maszk mögé rejtőzünk. Csakhogy ezt a rejtőzködést intellektusunk megcsínyli, hiszen képtelenek vagyunk megújulni anélkül, hogy visszajelzéseket ne kapnánk azokról a személyi sajátosságainkról, amelyekről úgy véljük,

hogy el vannak zárva a világ elől. Mindannyiunk személyisége tartalmaz hiányosságokat, torzulásokat, gátlásokat, olykor valóságos tárházai vagyunk a nevetséges és komikus elemeknek, amelyekkel csak ritkán szembesülünk, következésképp nem tudjuk leküzdeni, túlhaladni ezeket. Azokon a falakon, amelyekkel körül vesszük magunkat néha csak a tréfa, a karikatúra tud rést ütni. Csak a humoros megjelenítés képes a magunkban őrzött nárcisztikus énkép, és valamely jellemvonásunk kiélezésével más belátásra készíteni bennünket.

Azt is mondhatnánk, hogy a vicc, a karikatúra, a humor „játékos, tréfás ítélet”. A nevetést a meghökkenés, a hirtelen megvilágosodás váltja ki belőlünk. Szemben például azzal a gyötre-

lemmel, amikor hosszasan mossák a fejünket, miközben csak a dac és ellenállás erősödik bennünk.

Ilyen meghökkenésre és megvilágosodásra mindenkor szükségünk lehet. Kiváltképpen olyan helyzetekben, amikor a külső fenyegetettség miatt általános jelenséggé válik, hogy félünk szembenézni saját szerepünkkel. Minél jobban félünk, annál jobban beszűkül gondolatvilágunk, s annál jobban igyekszünk megtéveszteni önmagunkat és másokat. Ettől lesz olyan görcsös a magatartásunk, amely egy bizonyos ponton túl szálnalmat kelt, és neveltségessé tesz bennünket.

A rovásunkra elsütött tréfa megpróbál kizökkenteni bennünket ebből a szerencsétlen helyzetből: amennyiben felrúgva a köznapi beszéd és gondolkodás szabályait leleplezi, napvilág-

ra hozza azt, amit a félelem, a tiltás, a gondolkodási restség miatt önmagunk előtt is rejtgetünk. A tréfa, a humor, a felszakadó nevetés ilyen értelemben terápiás hatású. Nem véletlen, hogy a diktatúrák lélektani sajátosságai közé tartozik a viccek spontán társadalmi térhódítása.

A Telepi Rádió fontos missziót vállalt magára, amikor az elmúlt néhány években a humor nyelvén próbálta megmutatni nekünk a félelmetesnek tűnő világ másik arcát („Ismét lővés a tudás anyja”), elsősorban a hatalmasságok komikus ábrázolásával („Mi tengődünk kenyéren és vízen, fontos, hogy az új elvtárs jól éljen”), különböző ideológiai fricskákkal („Tanultunk, tanultunk, tanultunk...”), a politikai élet visszasságainak bírálatával („Ha ilyen a győzelem, milyen lehet a vere-

(SZABÓ Attila felvétele)

Ördögi vagy angyali hozomány

(ÓTOS András felvétele)

Szörös szárú pisztácia, isten veled Nagy-Szerbia!

ség?”), az emberhez méltatlan társadalmi helyzetek kifigurázásával („Világ proletárjai, meneküljetek!”). Az ironia többnyire mások ellen irányult, pedig az elmúlt évek hányattatásai során mi, kisebbségek is számtalanszor váltunk önmagunk karikatúráivá. A Telepi Rádió – a kisebbségi pártokra történő utalásoktól eltekintve („Csinaltunk sok léha, haszontalan pártot”, „Öt vajdasági magyar párt keres egy párttagot”) – egyelőre megkímélte atomizálódott kisebbségeinket attól, hogy saját gyengeségeikkel szembenézzenek. A besúgók, köpönyegforgatók, haszonlesők és kollaboránsok népes hadára gondolva akár túlzottnak is érezhetjük ezt a tapintatos figyelmességet. (Bár, ami a Telepi Rádió Balkáni Millenniumi Kabaréjának a

zárszavát illeti igazi telitalálat: „Kedves hallgatóim, későre jár, gondoljanak a besúgókra, halkítsák le lelkiismeretüket!”)

Igaz, ott ahol annyira elveszett a humorérzék, mint nálunk, csínján kell a tréfával bánnunk. Ám nem lehet kétséges, hogy társadalmi mentalitásunk javítása és elakadt közösségszerveződésünk serkentése céljából a humorra a jövőben igen fontos szerep hárul. Ne feledjük, hogy a diktatúrák legkiszolgáltatottabb rétegét a kisebbségek jelentik, nekik van tehát legnagyobb szükségük a félelem oldására, a helyes önértékelés kialakítására, hiszen nem kis mértékben éppen ezek a görcsök teszik örömtelenné az életet és rúttá a világot. ■

Dr. HÓDI Sándor